

FATABUREN 1967

fataburen

Nordiska museets och Skansens årsbok 1967

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1967

Redaktion: Gösta Berg · Sam Owen Jansson · Skans Torsten Nilsson

Redigerad av Ernst-Folke Lindberg

Layout: Torsten Stääf

Tryck: Ivar Hægströms Tryckeri AB 1967

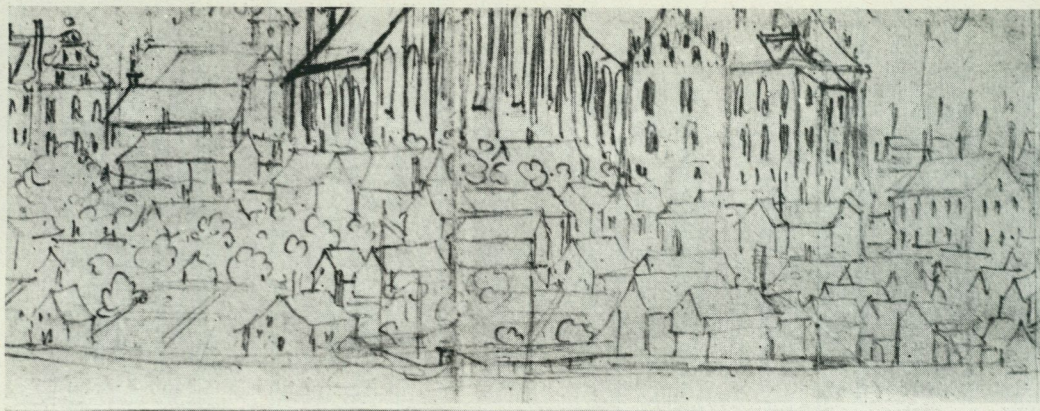
Pärmens färgbild: Hagaberg på Svartsjölandets sydligaste udde. Detalj från målning av Emil Wallenstråle 1887. På den högra villans balkong står v. häradshövd. Eugène Westin, som bodde här på sommarnöje. Stället äges nu av hans barnbarn. Tavlan tillhör fil. dr Hans Hansson och hans maka Ingrid, född Westin.

Kungsberget på Svecians Strängnäsbild

Fataburen för år 1947 uppvisade i en uppsats om Den klassiska Strängnäs-vyn en förut obeaktad förstahands-teckning av Strängnäs stads centralparti kring domkyrkan, ritat i blyerts av Erik Dahlberg från en båt på Mälaren öster om staden. Nutidsbetraktaren ställdes här för första gången öga mot öga med 1600-talsstadens allmänbebyggelse i dess individuellt åskådliga enskildheter, sådan den omgav domkyrkan och dess krets av stenhusmonument. Men en otålig längtan att få se också fortsättningen norrut i samma klara närsyn var väckt genom att teckningsbladets högerkant bar tydliga passmärken till skissen av partiet kring torget med rådhuset och Kungsberget ut mot udden Hörngården. Ty här gällde det just den del av staden som framför alla var de gåtfulla sägnernas hemvist och som dessutom blivit helt utplånad av eld och omreglering, så att inte ens jorden fanns kvar, nedschaktad och bortförd med sina möjligheter till historiska fynd.

Nu — efter tjugu år — har den efterlängtrade teckningen återfunnits av en uppmärksam forskare, docenten Gunnar Berfelt, och återgivits i sitt sammanhang i hans bok om Gripenhielms Mälarkarta. Att detta meddelande mottages med uppriktig tack-samhet är en självklar sak, något som

icke dess mindre förtjänar att vederböriligen understrykas. Genom att denna kompletterande Strängnässkiss befinner sig inhäftad i en av Johan Peringskiölds samlingar av sörmländska runstensbilder (K. Bibl. ms F. 1. 5: 5, fol. 23) lämnar den också ett vittnesbörd om ett samband mellan dessa båda samlare. Bladet, vars nötning och vikningar skvallra om att det legat i reserockens fickor tillsammans med den andra Strängnästeckningen, bär på sin baksida ett antal teckningar av runstenar från Strängnäs och från Kjula ås. Och runkunska-pen — antikvarien Elisabeth Svärdström har haft älskvärdheten att granska bladet — konstaterar att det visserligen gäller förstahandsskisser gjorda direkt inför stenarna men att tecknaren ändå icke haft runskriften som sitt huvudintresse, och vidare att Peringskiöld för sina träsnitt använt andra förlagor än dessa. Detta synes lämna möjligheten öppen att även runstensbilderna på arket tillkommit i Dahlbergs verkstad och att det varit de som fört bladet över till runforskaren. I varje fall tycks den för Sveciaverket avsedda skissen vara ensam i sitt slag i hela den Peringskiöldska kvarlåtenskapen. Samhörigheten hos bladet i dess helhet med Erik Dahlberg ökas genom en lätt skiss av ett Sturevapen i Jäders kyrka, som står ensam på arkets fjärde sida,

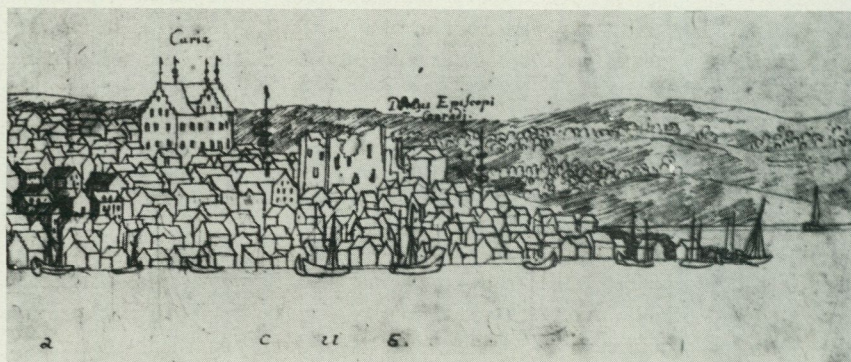
1. Strängnäs.
Domkyrkobergets
strand på blyerts-
skissen.

och ett bland runstensteckningarna instuckat kursivt bokstavsmonogram, som finnes upprepat på en Dahlbergs Sveciateckning med text om Skurugata i Småland (KB 10: 21 a, baksidan).

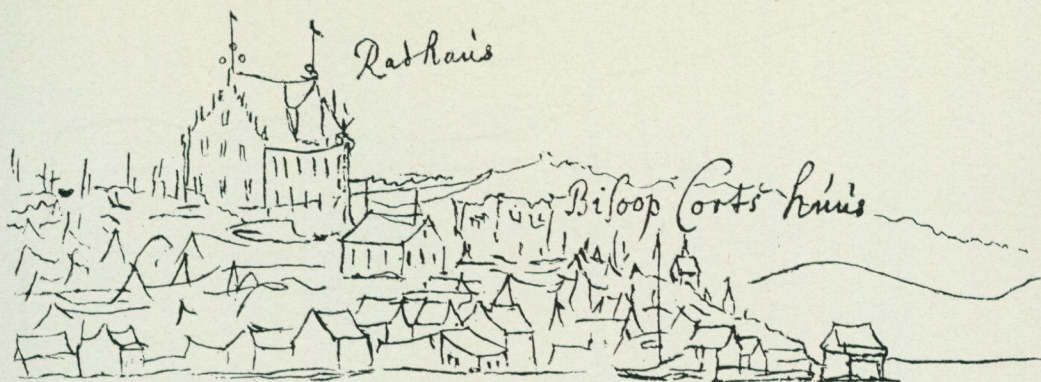
Det historiska intresset för den lilla staden Strängnäs och ej minst dess topografiska uppsyn grundar sig på att det kunnat visas att stadsplan och tomtgränser bibehållit sig där på ett förvånande sätt alltifrån medeltiden och fram, så att det är rådande på en karta från så sent som år 1785. En detaljerad 1600-talsbild kan då ha stora förutsättningar att visa en stående bebyggelse av åldrigt datum åtskilligt utöver det som vår tid äger i behåll.

Just Sveciabiliden i dess olika stadier har härvid varit den mest uppmärksammade och stegvis vunnit i värde allt efter som den framträtt i allt ursprungligare form, nu slutligen med blyertsskissen av Kungsberget. Just närbildens detaljer är det som ger den kompletterande Dahlbergiska blyertsskissen dess företräde framför dels de summariska avståndsscenerier som Palbitzki och Gripenhielm tecknat, dels de båda bearbetningsstadierna av hans eget skissmaterial, först förlagan i hela dess mekaniserade omformning och slutligen Adam Perelles enbart på denna grundade gravyrpanorama.

Ännu är dock blyertsskissen ej all-

2. Strängnäs.
Kungsberget på
förlageteckningen.

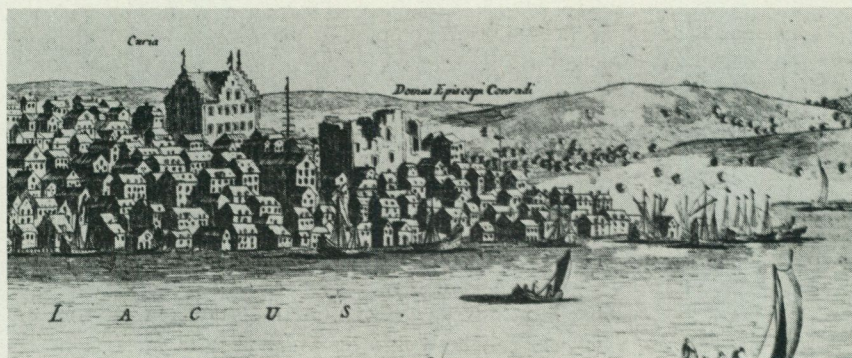

3. Strängnäs.
Kungsberget på
blyertsskissen. Den
tunna teckningen
förtydligad genom
att separeras ut ur
pappersfonden.

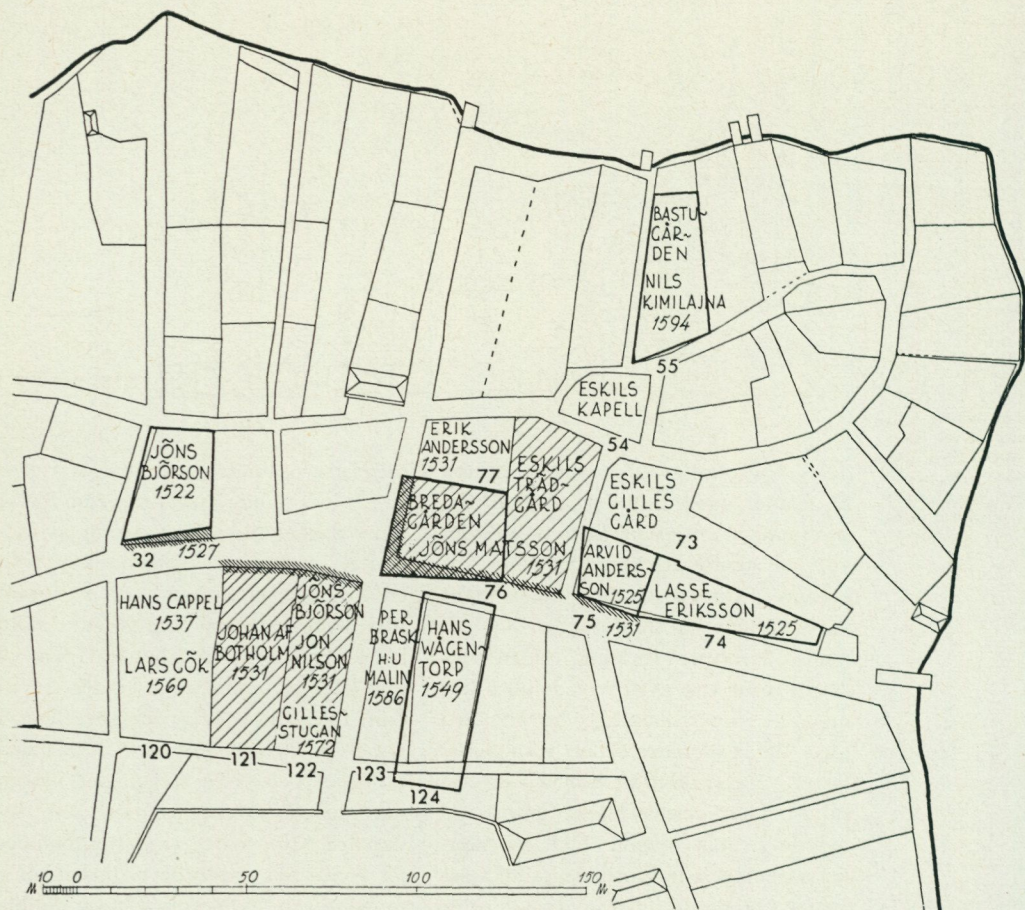
deles fullständig, ty i vänsterkanten på bladet med domkyrkan står det stympade slutet av påskriften över det yttersta stenhuset. Men det finns anledning gissa att det bortskurna blott varit en ganska smal remsa. Ty om man observerar förlagan så utbytes dess överdrivna gytter av detaljer här mot ett innehållsfattigt terrängparti med det isolerade ordet »Nabben». Detta vore förklarligt om skissen avslutats med denna blotta minnesanteckning utan någon bild av denna närbelägna upptornade sandkägla, som skulle ha dominerat över den tillbakadragna bergsträckan.

Trots stadens litenhet har den de-

taljerade närbilden icke kunnat tecknas från en enda punkt på sjön. Tvärt om visar en detaljgranskning av bilden en växling av utsiktspunkter från en båt, som efter hand rört sig utanför stadens östra strandkant inom klart synhåll för detaljer och kanske inte bara ett enda varv. Under en sådan förutsättning bli perspektiven i varje enskilt fall helt förklarliga. Särskilt betydelsefulla byggnader såsom det medeltida biskopshuset, som sedan år 1626 rymde gymnasiet, och det på 1650-talet uppförda rådhuset måste nämligen ha skildrats från dubbla utsiktspunkter, dels lagts in i omgivningen, då endast gaveln var synlig,

4. Strängnäs.
Kungsberget på
gravyren.

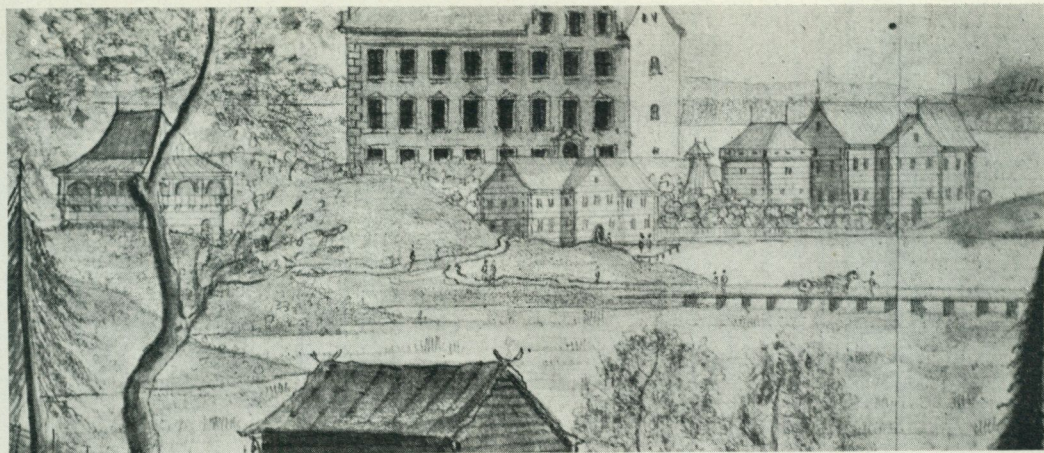

5. Strängnäs.
Kungsberget och
torgtrakten med
kända 1500-tals-
gårdar inlagda på
1785 års karta.
Rådhuset norr om
torgkvarteret. Ös-
terut Kungsberget.
— Ur Strängnäs
stads historia 1959.

dels fullbordats med sin nordliga långsida, när denna visade sig från båten. En annan inblick som för en nutidsbesökare kan förefalla omöjlig är partiet mellan domkyrkans sydsida och biskopshuset, som nu är uppfyllt av kyrkogårdens resliga och kompakta trädgrönka. Här visar skissen över varandra byggnader alltifrån Prästgatan nedre sida, från tomtutrymmet därövanför och längst bort det medeltida ännu kvarstående skolhuset med dess klockhuv på takets nordända. Skissens rimlighet bekräftas av en

insyftning på 1700-talskartan mellan alla de byggnadspartier som allttjämt finnas kvar.

Granskningen har utmynnat i en metod för Dahlbergs skissarbete, nämligen den rörliga utsiktspunkten, som ingalunda är ovanlig. Hans teckningar ha ej sällan naturen av minnesanteckningar mer än porträttenheter. I detta fall ger det möjligheter till detaljuppfattning även av småbebyggelsen. Men man förlorar å andra sidan möjligheten att från en fixerad synpunkt syfta in läget av en viss sak i bilden,

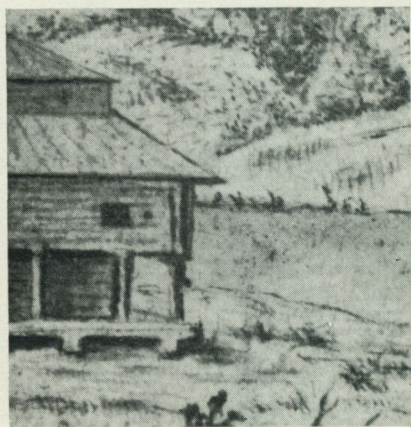
6. Nynäs i Bälinge,
Södermanland.
Fullt utbildad gårds-
fatbur på en kulle.
Vid stranden en
fatbursformad bod.
Förlaga.

som icke är känt på annat sätt. I den nyfunna teckningen samlar sig intresset i första rummet på den ruin som förlagan och gravyren framhållit med sådant eftertryck och som gett den lärda diskussionen ett livligt utnyttjat stoff. Det hjälper sålunda ej att man från kartan är underrättad om rådhusets läge, när just dess bild kan tänkas vara sammansatt från dubbla synpunkter. Ruinens exakta läge på Kungsberget blir därför ej ens med skissens hjälp fastställbart. Men skissen ger ändå en mycket värdefull kunskap, rester av ett stenhus ha verkliga stått på Kungsberget i närheten av dess mitt. Men dess storlek och dess dominerande roll i stadsbilden har överdrivits betydligt under bildens fortsatta behandling. Den envåniga lilla stenhuskub som Dahlberg har tecknat och betecknat som »Biskop Corts huus» bör ej kunna fränkännas värde som materiellt underlag för de dokumentariska uppgifterna om 1400-talets infirmaria.

Detta hem för stiftets gamla orkeslösa prästmän har i litteraturen gått

under benämningen biskop Rogges infirmaria, och dess lokalisering till närheten av sankt Eskils kapell har varit känd. Dahlbergs skiss ger vid handen att detta för hans samtid inom orten stod så klart att resten av infirmarians lilla stenhus på Kungsberget kunde kallas helt enkelt biskop Corts hus, medan samme biskops väldiga residens ett stenkast därifrån benämndes uteslutande efter sin senaste funktion »Collegium».

7. Brokind, Östergötland. Gårdsfatbur. Förlaga.

Wallin:
Kungsberget på
Svecians
SträngnäsBild

8. Gäddeholm,
Södermanland. Skiss
av gårdsparti med
fatbur.

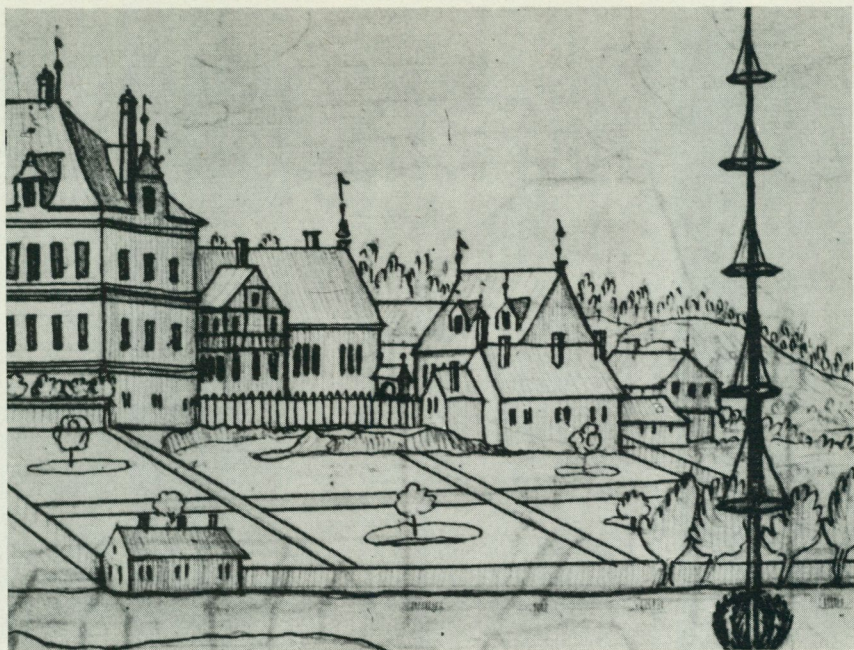
Enligt den senaste tidens rön, publicerade i Strängnäs stads historia (1959, sid. 269) stod sankt Eskils kapell på en av gator kringskuren tomt på Kungsbergets topp, ännu bibehållen på 1785 års karta. Granntomterna söderut upptogs av Eskils gillesgård och Eskils trädgård. I samma verk (sid. 516 f.) har Gottfrid Carlsson framlagt den senaste kunskapen om infirmarian. Dess första tillkomst ligger före Rogges tid, i det att ärkedjaken Erik van Lipen — densamme som har sin del i det stora domkyrkokorets byggnad — år 1460 stiftade en Tre-

faldighetsprebenda vid det från 1400-talets början existerande Eskilskapellet och till prebendan skänkte en gård invid kapellet, vilken tillhört hans morbror lagmannen och riddaren Johan Karlsson (Färla). Senast 1466 inrättade van Lipen infirmarian som fick sin bostad i prebendans gård och prebendaten till föreståndare. Den fromma stiftelsen fick t. o. m. påvlig bekräftelse på att föreståndaren samtidigt blev kyrkoherde i Åkers församling söder om staden. Men så inträffade en stadsbrand år 1473, Johan Karlssons tomt avbrändes helt och

9. Torpa, Väster-
götland. Fatburen i
gårdsbebyggelsen.
Förlaga.

Wallin:
Kungsberget på
Svecians
Strängnäs-bild

10. Hammarskog,
Uppland. Fatburen
ytterst bland gårdens
hus. Förlaga.

blev i många år liggande öde, och infirmarian upphörde. På 1490-talet upprättades den av biskop Rogge, som bebyggde tomten med ett stenhus och några träbyggningar och 1496 utfärdade ett formligt fundamentsbrev med utförliga bestämmelser. För eftervärldens föreställning har denna handling

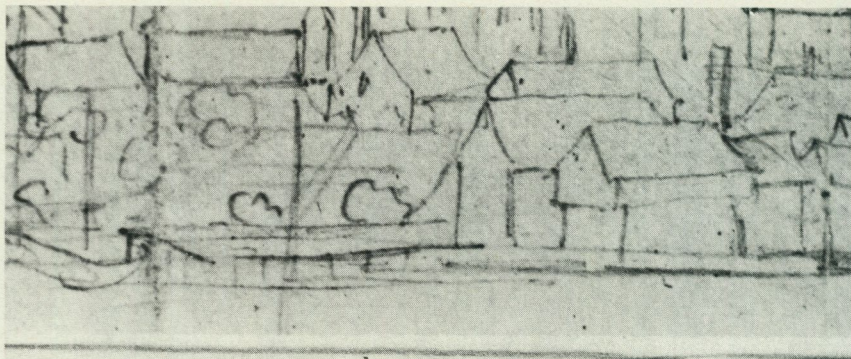
jämte andra fäst Cort Rogges namn vid infirmarian och därmed också vid stenhuset invid sankt Eskils kapell.

Men ännu fattas ett led i kunskapen om ruinen på Kungsberget. När inte heller Dahlbergsskissen kunnat utvisa stenhusets exakta läge, skulle man på annan väg behöva få känne-

11. Alvastra kloster,
Östergötland. Fat-
buren i kanten av
gårdens hägnader.
Lavering av
M. Palbitzki.

12. Strängnäs.
Blyertsskissens
strandbebyggelse
vid östra båt-
bryggan.

dom om vilken av vissa möjliga tomter intill kapellet är den som en gång tillhört riddaren Johan Karlsson. Det är granntomterna i norr och öster man har att välja på, eftersom den södra sidans tomtägare äro kända. Dahlbergsteckningens ruin får således avvakta ytterligare hjälpmedel för sin fulla tydning. Men teckningen har redan gett en fingervisning hän mot en trovärdig lösning genom att betydligt reducera stenhusets dimensioner. Ruinen på Kungsberget visar såsom ett klart typexempel, hur ett enstaka motiv kan växa ut genom Sveciabildens utvecklingsstadier från skiss över förlaga till gravyr. Ett dylikt typvärde får dock ej generaliseras på ett mekaniskt sätt utan individuell prövning för varje särskilt fall.

Därmed kan man övergå till ett närmre studium av Kungsbergsskissens övriga innehåll och kan till en början konstatera att strandbebyggelsen längst åt höger är påtagligast återgiven medan den till vänster om rådhuset är blott allmänt antydd. Jämte rådhuset, ruinen och dennas södra grannhus har tecknaren närmast ägnat sig åt slutningen ned mot udden som sticker ut åt nordost och slutar staden.

Kring denna udde — numera känd som Hörngården — rundar segelleden när den västerifrån gått genom det smala sundet och antingen passerar vidare mot Stockholmsleden eller kröker in utmed staden till bryggan nedanför domkyrkans kor, stadens offentliga östra båtbygga vid Storgatans mynning.

Själva strandbebyggelsen har naturligen framträtt tydligast för tecknaren som rört sig ute på sjön. Själva udden bär en grupp av hus i vattenlinjen, och en båt med vimpel på den höga masten ligger utmed det vänstra av husen, som väl alla få uppfattas som sjöbodar. Den yttersta av dessa är tydligt tecknad med en åt alla sidor utkragad låg övervåning under sadeltak. En sådan särform, som man är van att betrakta som egentligen bruklig i större gårdars fatbursbyggnader, drar här till sig uppmärksamheten, så att man söker vidare utmed strandens täta anhopningar av sjöbodar med resultat att man konstaterar ännu en sådan fatburslik sjöbod framme invid den östra båtbygga på skissens tidigare kända blad. Men redan på förlagan har denna liksom andra särformer på privathusen gått förlorad.

13. Strängnäs.
Blyertsskissens
strandbebyggelse
vid Hörngårds-
udden.

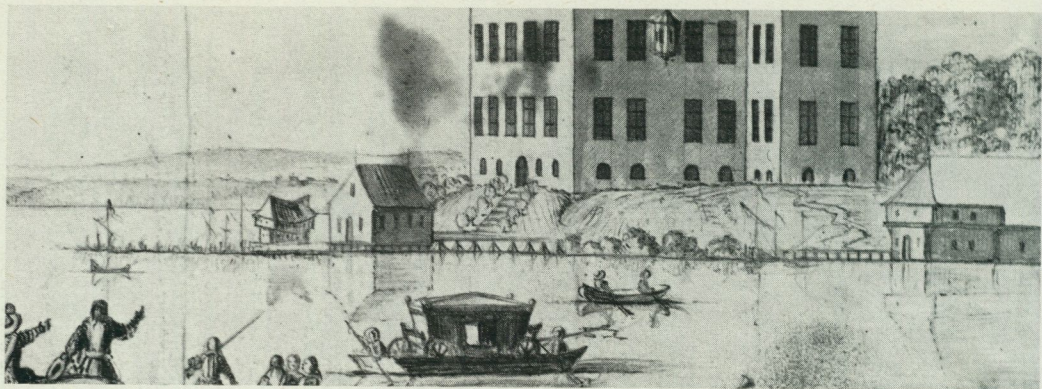

En genomgång av hela samlingen av Svecians teckningsmaterial jämfört med själva gravyrerna ur enbart synpunkten av denna byggnadsforms förekomst borde kunna ge ett djupperspektiv bakåt om tre århundraden för de observationer som vår tids byggnadsforskning gjort rörande denna speciella hustyp. Svecians material sträcker sig ju över landet i dess helhet och omfattar jämte den utpräglade herrgårdsbebyggelsen också städerna och ej sällan prov på rent lantliga nytobyggnader.

Den mest uppmärksammade fatburen i våra dagar är östgötaherrgården Björkviks ståtliga förrådsbyggnad, uppförd på en bergkulle invid själva mangården. Om dess ändamål och åldriga användning tala de märkliga fynd, som letats fram i dess övervåning, av dräktplogg som tillhört en av Karl XII:s officerare och både genom slitning och ihärdigt fullföljda

reparationer intimt och påtagligt vittna om livet under långa fälttåg. Björkviksfatburen har därtill genom kopian på Skansen blivit allmänt bekant och ställts i forskningens centrum. De fristående fatbursbyggnadernas område har konstaterats vara Mälardalskapen och Östergötland. Formerna äro mycket växlande i fråga om övervåningens utkragningar alltifrån allsidig öppen svalgång eller slutet vägg och till blott en markering eller alls ingen överkragning och därtill allehanda enkelsidigheter och slutligen taken, toppiga tälttak, valmtak eller räta sadeltak.

Bland ännu stående gårdsfatburar exemplifierar den vid Högsjö gård i Vingåker i Södermanland den mest utvecklade typen med allsidig omgång med breda öppningar och täckt med ett högt tälttak. Det likaledes sörmäländska Nynäs i Bälinge socken har en hög tvåvåning fatbur helt utan utkrag-

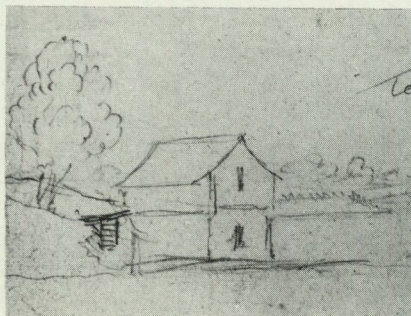
14. Åkerö, Södermanland. Fatbursbyggnader vid stränderna kring stenhuset. Förlaga.

ning, med lanterninkrönt takhuv i släkt med mångfalden av paviljonger vid Tessintidens herrgårdar. Från Stockholmstrakten känner man Örby gårds fatbur, ett numera borttaget stort kubiskt hus i sluten form med rakt väggliv med endast magasinsgluggar i båda våningsplanen och under ett lågt paviljongtak med helslutet åttkantigt lanterninkrön. Dessa exempel gälla alltså endast de stora gårdarnas lätt synbara sort, vilket naturligtvis ej utesluter förekomsten av hela skalan av enklare typer ända till vad som utan vidare benämnes bod.

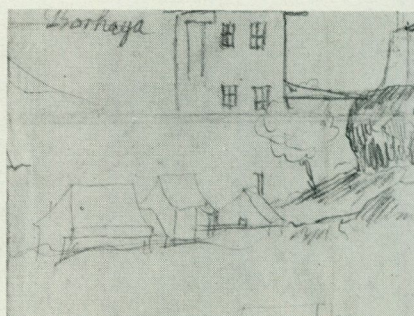
Genomgången av Svecian ger med tämligen stor tydlighet till resultat, att hus av fatbursform icke tillagts av gravörerna. I något enstaka exempel, som

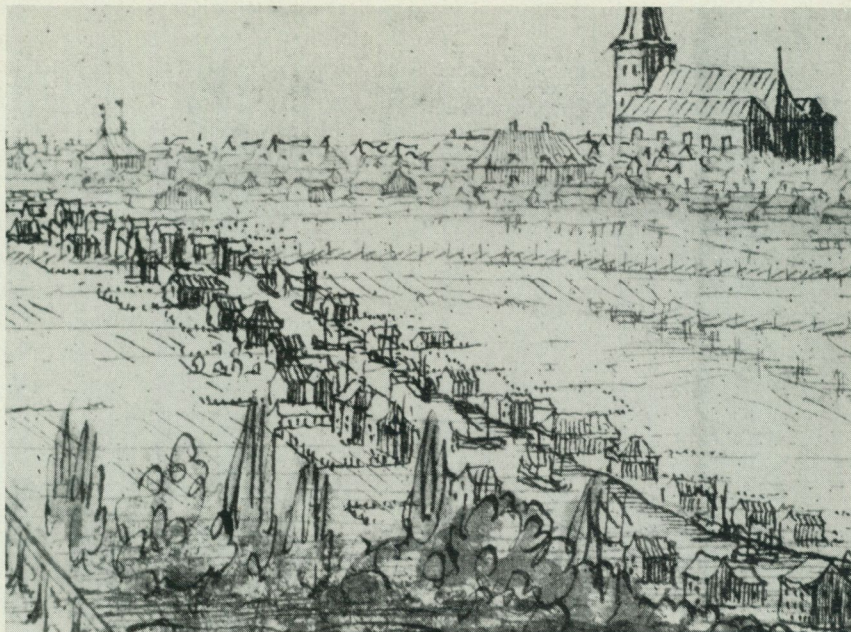
skulle kunna tydas i motsatt riktning, gäller det att förarbetena numera äro okända. Å andra sidan förekomma teckningar som icke utnyttjats för gravyrer och därför falla utanför jämförelserna. Bortfallen gälla i regel småhus i lägen jämförliga med Strängnäs-bildens, alltså ofta i städernas strand- eller kantbebyggelse. Om inte huset helt enkelt försvunnit i den förenklade omformningen, kan det ha fått bostadskaraktär med fönster eller skorsten eller enbart förlorat utkragningen. De rikare detaljerade teckningarna på gårdsbilderna ha däremot oftast graverats med full förståelse. De utgöra därför tillsammans med ett par ej graverade skisser Sveciamaterialets tillskott till kännedomen om de egentliga

15. Skokloster, Uppland. Avradsboden. Blyertsteckning.

16. Hörningsholm, Södermanland. Strandbyggnader nedom slottsklippan. Blyertsskiss.

17. Arboga. Ån
kantad av sjöbodar.
Bland dem ett par
med utkragad över-
våning. Förlaga.

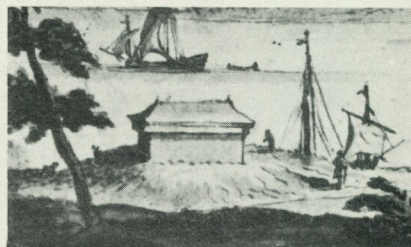
gårdsfatburarna. Hit hör Hammarskog i Uppland med en fatbur i helt naturligt läge i gårdskomplexets utkant, men som redan i förlagan fått fönsteruppsättning men ej skorsten. Och Penningby har på en kulle nära stenhuset ett lågt fönsterlöst förrådshus med utkragning under valmtaket.

I Sörmland framstår det nyss omtalade Nynäs i sitt Sveciaskick med en särdeles rikt utbildad fatbur på rektangulär plan under högt valmtak med en utkragad omgång sirad med arkadbågar under sitt mer lågsluttande takfall. Därtill har gården också ett högt magasin med utkragning under valmtaket, beläget invid sjön tillsammans med annan gårdsbebyggelse.

I Östergötland har Mattias Palbitzki i en oreproducerad skiss av Alvastra klostergård bland Sveciateckningarna återgett en utpräglad fatbursbyggnad

med allsidig utkragning och lågt sadeltak, helt sluten, utan skorsten eller över huvud taget någon synlig öppning. Brokind, också i Östergötland, visar i utkanten av en delikat utarbetad teckning ena hälften av en den rikaste fatbursbyggnad med brett utskjutande övervåning vilande på en rad stolpstöd på undervåningens syllar. Taket har fått utseendet av ett normalt säteritak genom att omgångens takfall med en mellandel sluter till det övre

18. Penningby, Uppland. Gårdsfatbur. Förlaga.

taket. Figuren är exakt återgiven i gravyren. Östgötaslottet Rönö, för vilket teckningar saknas, visar på gravyren på sidorna om porten i den symmetriskt anordnade infarten till gården två långsträckta hus med hel överkragning under sadeltak, skorstenslösa och med fönster endast i gaveln. Fatburarna ha här inkomponerats i den symmetriska gårdsmonumentaliteten med bibehållande av sitt fristående kantläge.

Gårdsfatburen i mindre format och mer direkt nyttobetonad form ser man på en oreproducerad teckning av Gäddeholm vid Trosa i gårdens äldre tillstånd. Det är ett högt och kort hus med sadeltak och runt om överskjutande övervåning, förlagt i mangårdens utkant. Liknande storleksordning visar summariskt bilden av Rinkesta i Eskilstunatrakten och ännu flyktigare en skiss av Hörningsholm. Förlagan till Hedemora stadsbild visar ett tydligt karakteriserat förrådshus, högt och kort med valmtak och markerad men knapp utkragning. Redan i förlagan har huset skorsten, och i gravyren har utkragningen försvunnit.

Som redan bör ha framgått, visar Sveciamaterialet samma geografiska utbredning av denna husform som man funnit i nutiden, Mälardalslän och Östergötland. Ett enstaka exempel faller avgjort utanför, nämligen det västgötska Torpa. Teckningarna därav ha en liten låg fatbursfigur med allsidig utkragning. I gravyren har den utrustats med fönster.

Härmed har emellertid ej ännu något fullt sammanhang uppnåtts med Strängnässkissernas »fatburs»formade byggnader i strandkanten med avgjord karaktär av sjöbod eller kanske fiske-

magasin. Men även sådant material ryms i ritningssamlingen. Närmast frestar ett just sådant hus, som står alldeles i sjökanten vid Skokloster nedanför kyrkan, synligt på teckningar men utanför området för det stora gravyrbladets översiktsbild. Husets användning är känd genom samtida notiser. Det var slottets avradsbod, och den var direkt tillgänglig både från sjön och från land, det senare genom en brygga över till det utkragade loftet. Vid det sörmåländska Åkerö ser man inte mindre än två representanter för typen i olika skapnader men båda i klart strandläge. Karl Karlsson Gyllenhielms Sundbyholm har på gravyren — förarbeten saknas — i sin båthamn ett symmetripär av fatbursformade bodar. Ur gårdskompositionens synpunkt äro de jämförbara med anläggningen vid Rönö men här i utpräglat vattenläge.

I städernas strandlinjer finner man på teckningarna ej så sällan de rena parallellerna till Strängnäsbodarna instuckna bland sjöbodar av andra fasoner och nästan alltid på gravyrerna utbytta mot enklare former. De förekomma i Stockholm vid Klara strand på teckningar till stadspanoramat från väster. De ligga vid ån i Arboga på en oreproducerad teckning. De kunna också letas fram både i Norrtälje och Södertälje och ha där t. o. m. räddat sig över till motsvarande gravyrer.

Härmed skulle den nyfunna Strängnässkissen ha avlockats preliminära svar på ett par av de frågor som legat närmast till hands att exempelmässigt framställa. Erik Dahlbergs anteckningsskisser få väl anses ha visat sig äga en sannolikhetsgrad som kan öppna vägar till vidgade sammanhang.

Källor och litteratur:

Dahlberg Erik, *Svecia antiqua et hodierna*. 1667—1716.

Pl. II: 4 Strängnäs av Adam Perelle, 1670—74.

Pl. II: 29 Sundbyholm av J. J. von Sandrart 1688.

Pl. III: 23 Rönö av J. van den Aveelen 1706.

Uppl. 1920—24. Erik Vennbergs text.

Dahlberg, Erik, *Teckningarna till Svecia antiqua et hodierna*.

Del I, Stockholm. Sthlm 1963.

Bild 97, 98 Klara strand.

Del II, Uppland. Sthlm 1966.

Bild 689 Norrtälje.

Bild 758, 759 Krusenbergs.

Bild 973, 974 Hammarsskog.

Bild 1065 Penningby.

Bild 1200 Skokloster.

Del III, Svealand, Norrland, Åland.

Under tryckning.

Bild 1364, 1367, 1369, 1377, 1378, 1382 Strängnäs.

Bild 1401 Södertälje.

Bild 1440—1442 Åkerö.

Bild 1509 Gäddeholm.

Bild 1532 Hörningsholm.

Bild 1538 Jäders kyrka.

Bild 1545, 1546 Nynäs.

Bild 1568 Rinkesta.

Bild 1663 Arboga.

Bild 1708 Hedemora.

Del IV. Götaland, Finland. Under redigering. Ur materialet i K. Bibliote-

kets Dahlbergssamling.

N:r 9:5 Alvastra.

N:r 10:14 Brokind.

N:r 10:21 a, baks., Skurugata.

N:r N: 292 Torpa.

Strängnäs stads historia utg. av Föreningen Strengnenses genom Hans Jägerstad, Lund 1959.

Kap. 5 Stadsbilden av Sigurd Wallin.

Kap. 8 Biskopssäte, domkyrka och kloster av Gottfrid Carlsson.

Svenska slott och herresäten vid 1900-talets början, Södermanland. Sthlm 1908.

Högsjö i V. Vingåker.

Nynäs i Bälinge.

Skansens hus och gårdar. Sthlm 1953. Fatburen.

Andrén, Erik, Herman Wrangels Skokloster i Erik Dahlbergs skisser. Fataburen 1945.

Andrén, Erik, Skokloster, ett slottsbygge under storhetstiden. Sthlm 1948.

Berefelt, Gunnar, Bilder från en märlarfärd år 1688. Sthlm 1966.

Erixon, Sigurd, Den äldre folkliga bygghelsen i Stockholmstrakten. Sthlm 1941.

Peringskiöld, Johan, Södermanlandz Antiquiteter och Runstenar, 1686. K. Bibl., ms F. I. 5:5.

Selling, Gösta, Säterier och gamla gårdar i Stockholmstrakten. Upps. 1928. Örby.

Wallin, Sigurd, Den klassiska Strängnäs-vyn. Fataburen 1947.

SUMMARY

"Kungsberget" on the Svecia Antiqua Picture of Strängnäs

The magnificent collection of engravings "Svecia antiqua et hodierna" printed in 1667—1716 stands out as the foremost production in Swedish historical topography.

Sweden, having recently risen to a Great Power, wanted to show Europe that she had new and beautiful towns,

castles, and manor houses in abundance. The ancient monuments were supposed to give evidence of the pristine glory of the realm.

The engravings of this grand work of Erik Dahlberg were produced in the following way. Firstly, a sketch was drawn in the open air before the object.

On the basis of this sketch a fair copy was made on the drawing-board, and this drawing was reproduced by the engraver. To a large extent the sketches and drawings behind the printed work are still preserved. From a topographical point of view, the greatest veracity belongs to the open-air sketches which have been made face to face with the motifs.

The present paper deals with a newly-discovered sketch of the lakeside view over the small medieval diocesan capital Strängnäs. The engraving in question is dominated by the remains of a large stone house. The hitherto unknown original sketch shows a ruin of moderate dimensions and thus makes it more trust-

worthy. Also the private houses of the town gain a higher degree of authenticity.

The second part of the paper is devoted to a discussion concerning the type of storehouse with the upper storey corbelled out called "fatbur" which is frequently found among the outskirt buildings of the manorial estates depicted in "*Svecia antiqua et hodierna*". In present-day Sweden the "fatbur" is only found within a limited geographical area. The same geographical limitation applies to the pictures of the "fatburs" in Dahlberg's work but they appear also as boat-houses along the riversides of the towns. Nowadays such a function of the "fatbur" is unknown.